

Ellen Reehorst

12 – 18, praktijkblad voor het voortgezet onderwijs, februari 2002

Onderwijs in zelfvertrouwen

Verhalend ontwerpen in het VMBO

Hoe groot is zo gemiddeld het zelfvertrouwen van VMBO-leerlingen, hoe groot hun geloof in eigen kwaliteiten? Een leerling die nu in het VMBO zit heeft vaak al op de basisschool het gevoel gekregen te falen. Wie denkt te falen houdt weinig zin in leren over. Wie weinig zin heeft in leren ... precies. Als docent probeer je die neerwaartse spiraal om te buigen. Alleen: hoe pak je dat aan? Bestaat er een recept voor onderwijs in zelfvertrouwen?

Mijn natuurkundeleraar was een bevlogen docent. Zijn vak was niet alleen het mooiste maar ook één van de belangrijkste. En daarnaast gaf hij dagelijks onderwijs in zelfvertrouwen. "Vandaag beginnen we met een nieuw onderwerp, atoomfysica. Het is ingewikkeld, de meesten van jullie zullen het lastig vinden, dus let alsjeblieft goed op. Roelof en Herman, jullie hebben hier vast geen moeite mee, maar houd even je mond voor de minderbegaafden in deze klas." En minder begaafd voelde ik me in deze les, goede proefwerkcijfers ten spijt. Pas tijdens mijn studie begon ik te geloven dat ik aanleg had voor natuurkunde. Toch heb ik alle vertrouwen in de goede bedoelingen van mijn leraar. Het probleem is dat hij zo weinig vertrouwen had in mij...

Vertrouwen als basis

Zelfvertrouwen of anders gezegd: een gevoel van competentie, is volgens Luc Stevens, hoogleraar orthopedagogiek, een van de drie basisbehoeften van leerlingen. Leerlingen moeten in school het gevoel hebben dat ze het kunnen, dat ze succesvol zijn, dat ze in staat zijn een goede prestatie neer te zetten. Hoe ontwikkelen leerlingen dat zelfvertrouwen? Het antwoord van Stevens is eenvoudig: "De achterkant van zelfvertrouwen is het vertrouwen dat je zelf geeft." Kijk even mee hoe dat uitpakt voor Patrick.

Patrick en Fatma

Klas 2B vertelt graag over Fatma. "Fatma is een Turks meisje dat in Berlijn woont; ze moet van haar vader hier naar toe verhuizen en daar ziet ze vreselijk tegen op, dat heeft ze ons geschreven, in het Duits." De leerlingen weten goed dat Fatma niet echt bestaat; ze hebben namelijk zelf haar portret getekend, een maquette van haar kamer gemaakt en haar biografie geschreven. Daardoor kennen ze haar nu bijna net zo goed als een klasgenoot. Om haar te helpen verzamelen ze zoveel mogelijk voor jongeren relevante informatie over hun woonplaats om haar verhuizing makkelijker te maken. Patrick gaat zelfs naar de woningbouwvereniging om uit te zoeken waar ze zou kunnen wonen. Zijn docent vertelt: "Hij heeft dat op eigen initiatief gedaan en juist van Patrick hadden we dat nooit verwacht. Eigenlijk wisten we niet meer wat we met hem aan moesten. Niet dat hij zo vervelend was of problemen had, hij kwam alleen steeds minder op school. Gewoon, zoals hij zelf zei, omdat hij er niets aan vond. We gingen er eigenlijk al vanuit dat hij een voortijdige schoolverlater zou worden."

In dit verhalend ontwerp is Patrick opeens buitengewoon hard en betrokken aan het werk. Zo zelfs dat zijn leerkrachten er versteld van staan. "Blijkbaar wil hij best wat en kan hij nog wat ook" merkt een van hen verbaasd op. Er ontstaat een nieuw beeld van Patrick: zijn docenten

krijgen meer vertrouwen in hem en hij gaat daardoor meer in zichzelf geloven. Dat draagt er zeker toe bij dat hij de school gewoon heeft afgemaakt.

Uitdagingen verleiden

Patrick heeft geboft dat hij Fatma heeft leren kennen. Een gelukkig toeval, of is er meer aan de hand? In elk geval is vertrouwen niet de enige voorwaarde voor dit soort pedagogische wonderen. De vraag blijft waardoor Patrick opeens aan het werk is gegaan. Anders gezegd: hoe kun je het onderwijs bewust zo inrichten dat leerlingen de kans grijpen om hun capaciteiten te laten zien?

Om dat voor elkaar te krijgen heb je een flinke uitdaging nodig, iets dat leerlingen als het ware verleidt om te laten zien wat ze kunnen. De kunst is om binnen het onderwijs zulke complexe uitdagingen te bieden. Elk verhalend ontwerp biedt die uitdagingen, en ook de structuur die nodig is om ze tot een goed einde te brengen. Omdat de leeractiviteiten in een verhaallijn zijn geplaatst ontstaat voor leerlingen een logische samenhang. Onverwachte wendingen maken het onderwijs spannend. De docent legt met sleutelvragen de bal bij voortdurend bij de leerlingen; tegelijk zorgen die sleutelvragen voor structuur. Als leerlingen onderdelen van het verhaal zelf mee bedenken gaan zij zich sterk betrokken voelen. Die betrokkenheid helpt om lastige, door de docent zorgvuldig geplande problemen op te lossen. En eigenlijk altijd zie je leerlingen dan zichzelf overtreffen. Vooral die leerlingen waarvan je het niet meer had verwacht. Dat gebeurt ook in De Tijdmachine.

De Tijdmachine

Het zal je maar gebeuren dat je klas een brief krijgt van een bijna-echte professor. De leerlingen van deze IVBO-klas vinden het buitengewoon interessant. En willen best zijn tijdmachine uitproberen. Als ze per ongeluk in de prehistorie terecht komen hebben ze flinke problemen op te lossen. Binnen het verhaal (hoe overleven we hier) maar ook in realiteit. Hun mentor vertelt: "Dit is een van onze zwakste klassen, qua niveau maar ook sociaal. Ze hebben tijdens hun tijdreis vaak ruzie gehad, want samenwerken is niet hun sterkste kant. Normaal gooien ze het bijltje erbij neer, maar dit vonden ze zo interessant dat ze uiteindelijk samen de klus hebben geklaard. En ook nu nog opereert de klas veel meer als groep."

Zelfvertrouwen ontwikkel je als je een prestatie levert die eigenlijk net iets groter of ingewikkelder is dan je zelf dacht te kunnen waarmaken. Je hebt er iets nieuws voor moeten leren of je hebt iets gedaan wat je nog niet eerder durfde of deed. In deze klas ontstaat er een gevoel van saamhorigheid door en daar knapt de sfeer flink van op.

Trots en waardering

Het recept voor onderwijs in zelfvertrouwen wordt steeds duidelijker. Een complexe uitdaging, voldoende structuur en flink wat vertrouwen. Zou dat het zijn? Luister nog even mee naar de mentor van deze klas. "De collega natuurkunde heeft een proefopstelling over geluid klaarstaan voor een MAVO-klas. Mijn leerlingen zien dat en willen die proef ook graag doen. Waarop mijn collega ze uitlegt dat de proef veel te moeilijk voor hen is. Zwaar verontwaardigd zijn ze, hij heeft toch gezien wat ze in de prehistorie allemaal hebben gepresteerd... En de proef is ze prima gelukt!"

De sleutel zit in dat ene zinnetje: "U heeft toch gezien wat we in de prehistorie allemaal hebben gedaan?" Blijkbaar is het belangrijk dat anderen je prestaties zien en waarderen; pas

dan krijgt een prestatie echt waarde. De uitspraak van Jan is tekenend voor wat dat oplevert. Wanneer het bezoek weg is stoot hij zijn leraar aan. Hij wijst op de prachtige maquette en zegt: "Dat had je niet gedacht, hè meneer, dat IVBO-tjes dat konden!" Openlijk trots mogen zijn op de zelfgeleverde prestatie en daarvoor waardering krijgen van anderen maken het recept voor onderwijs in zelfvertrouwen compleet.

In het verhalend ontwerp De Verhalenverteller zijn deze ingrediënten goed te herkennen. Het ontwerp is uitgevoerd met ISK-klassen die grotendeels bestaan uit alleenstaande vluchtelingen. Het biedt hen twee grote uitdagingen: om Nederlands te spreken en om de deur naar hun goede herinneringen open te zetten.

De verhalenverteller

Er was eens een verhalenverteller die zijn verhalen is kwijtgeraakt. Alle leerlingen snappen dat dit vreselijk is: wie z'n verhalen kwijt is, is z'n cultuur en daarmee z'n wortels verloren. Ze besluiten de door henzelf tot leven gewekte verhalenverteller te helpen. Ze verzamelen, lezen en vertellen klassieke westerse sprookjes en daarna een verhaal uit hun eigen land. Dat is zo indrukwekkend dat de docent voorstelt een verhalenfeest te organiseren. Voor dat feest is de kantine prachtig versierd met lichtjes en kaarsen. De gasten worden met een handdruk persoonlijk welkom geheten en naar hun stoel begeleid. Een zenuwachtige Ghanese jongen kondigt alle vertellers aan en dan vertellen de leerlingen één voor één hun verhaal. Soms keurig van een papiertje, vaak zeer geconcentreerd uit het hoofd, half starend over het publiek heen. Alle verhalen komen uit hun eigen land of cultuur. Ook dat van Zhilin. Zij is een Chinees meisje van 17, zonder familie hierheen gekomen, vaak eenzaam en somber. Dit schrijft ze na afloop: "Woensdag verhalenfeest. Ik heb prettig humeur naar school. School al begonnen. Naar binnen kijk "wa". Zoveel mensen. Kantine mooi uit vanavond. Ik ben ook blij. ISK-3 allemaal leerling verhalen vertellen. Ik ook. Vind ik echt leuk. Allemaal leerling goed gedaan. Vanavond heel leuk. Allemaal zijn blij!"

Niet alleen Zhilin is blij: haar docenten zijn erg trots op het resultaat van dit verhalend ontwerp. Onderwijs in zelfvertrouwen maakt niet alleen VMBO-leerlingen vrolijk, ook voor hun docenten valt er veel te genieten. Verhalend ontwerpen helpt daarbij!

Bureau voor Educatief Ontwerpen www.educatief-ontwerpen.nl

Meer ontwerpen en het laatste nieuws op www.verhalendontwerpen.nl

Vos, E. en Reehorst, E., Scenario's voor actief leren, verhalend ontwerpen in het voortgezet onderwijs, Groningen, Wolters Noordhoff, 1999, 159 p.

De verhalenverteller

1. Ontmoeting in de trein

Er was eens een verhalenverteller. Hij heeft door alle landen van de wereld gereisd en woont nu in Nederland, waar hij twee jonge kinderen heeft. De leerlingen tekenen zijn portret, geboortedorp, de plaats waar hij zijn verhalen vertelt en zijn koffer; ook schrijven ze zijn levensverhaal.

2. De verloren koffer

De verhalenverteller bewaart in zijn koffer een voorwerp voor elk verhaal dat hij kent. Die koffer is hij verloren ... Nu is hij ook zijn verhalen vergeten. De leerlingen overdenken wat dit betekent. Ze willen hem best aan nieuwe verhalen helpen. Ze gaan naar de bibliotheek, lezen in groepjes een Nederlands sprookje en presenteren dat.

3. Eigen verhalen

Dan vraagt de docent wie hen vroeger verhalen vertelde en of dat leuk was. De eerste eigen verhalen komen los. De volgende les neemt elke leerling een verhaal uit zijn of haar eigen land mee naar school. Die verhalen vertellen ze elkaar. Dat is zo bijzonder dat de docent voorstelt om een verhalenfeest te organiseren.

4. Het verhalenfeest

Een gastenlijst maken, uitnodigingen schrijven, overleggen, inkopen doen, een programma maken, de ruimte inrichten. En natuurlijk het vertellen van de verhalen nog eens oefenen. Met als klap op de vuurpijl een verhalenfeest waar iedereen trots op kan zijn.

Ontwerp van Dini Keizer en Jeroen de Jonge
Internationale Schakelklas, dr. Aletta Jacobs College Hoogezand